

παρουσιάσουμε τὰ πάντα σὲ δυὸ ὥρες μέσα, ἀπὸ τὴ Γέννηση ἴσαμε τοῦ κόσμου τὴ Συντέλεια. Λέω λοιπὸν, ἂν ἔχουμε σ' αὐτοὺς νὰ δώσουμε χαρὰ, ὅσα κι ἂν πετύχουμε θεὸ νὰ ἴναι καὶ σωστά. Τὴν ὑπόθεση τῆς ἐκλογῆς σας γράφετέ την σὲ πεζὸ καὶ σὲ πράξεις τρεῖς. Κι ἂν γίνεται, στὴν καθεμιά, μὴν κόψετε τὸ διάστημα μιᾶς μέρας. Ὁ καπετὰν Βιροῦδες, μέγας νοῦς, σὲ πράξεις τρεῖς ἐχώρισε τὴν κωμωδία πού ἄλλοτε εἶχε τέσσερις, καὶ θάδιζε σὰν τὸ νήπιο μπουσουλώντας, γιατί παιδάκια ἦταν τότε οἱ κωμωδίες, κ' ἐγὼ εἶχα ἀρχίσει νὰ τις γράφω ἀπὸ ἔντεκα ὡς δώδεκα χρονῶν σὲ τρεῖς πράξεις καὶ τέσσερα ρολά, ἢ κάθε πράξη ἀπὸ ἓνα ρολό (6). Στὰ τρία τοῦτα διαστήματα κάναμε καὶ τρία σύντομα ἰντερμέδια. Τώρα κάνομε μονάχα ἓνα· θάζουμε καὶ χορὸ· γιατί χρειάζεται ὁ χορὸς τόσο πολὺ στὴν κωμωδία, ὥστε ἀκόμα κι ὁ Ἀριστοτέλης τὸν ἐγκρίνει καὶ γιὰ τοῦτον μιᾶνε ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Πλάτωνας κι ὁ Ἐενοφώντας, πού μάλιστα θυμώνει με τὸν Καλλιπίδη γιατί θέλει νὰ μιμηθεῖ τὸν ἀρχαῖο χορὸ. Σὲ δυὸ μέρη χωρίστε τὴν ὑπόθεση. Κρατεῖστε ἀπ' τὴν ἀρχὴ εἰρμό, κι ἀγάλλι ἀγάλλι προχωρεῖστε. Ὅμως τὴ λύση μὴν τὴ δώσετε παρὰ στὴν τελευταία εἰκόνα. Γιατί σὰν ξέρει ὁ ἀμάθητος τὸ τέλος, κατὰ τὴν πόρτα στρέφει τὸ πρόσωπο καὶ δείχνει τὴ ράχη του σ' ἐκεῖνον πού πάλευε τρεῖς ὥρες ἀντίκρυ του γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, γιατί ἄλλο ἐτοῦτος δὲν ἤθελε παρὰ νὰ μάθει τί θ' ἀπογίνει.

Ἐλάχιστες εἶν' οἱ φορὲς ὅπου ἡ σκηνὴ μπορεῖ νὰ μείνει δίχως κανέναν νὰ μιλάει, γιατί ὁ ἄξεστος σὸ διάστημα αὐτὸ ἀδημονεῖ κι ὁ μῦθος χαλαρώνει, κι ἂν τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν ἦταν τόσο σοβαρὸ μεγάλη θά' ταν ἡ χάρη κι ἡ ὠφέλειά του στῆς τέχνης τὸ σκοπὸ. Κάντε λοιπὸν ἀρχὴ καὶ με γλώσσα ἀπλή, μὴν ξοδεύετε στοχασμοὺς καὶ κρίσεις, σὲ πράγματα καθημερινῆς χρήσης. Ἡ κουβέντα νὰ γίνεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἢ τρία πρόσωπα, τὸ πολὺ· σὰν ὅμως εἶναι πρόσωπο πού ἐξηγεῖ, πού συμβουλεύει, πού προσπαθεῖ νὰ πείσει ἢ νὰ με-

6. Ρ ο λ ό σ. Περغامνή, ἢ χαρτί διπλωμένο στὰ δυὸ, εἶται πού νὰ σχηματίζει τέσσερις σελίδες.

ταπείσει, ἐκεῖ ἔχουμε χρέος νὰ μιμηθοῦμε ὅσο γίνεται τὴν ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ τὸ κάθε πρόσωπο σὲ ὄψος ἄλλο θὰ μιλήσει, ὅταν συμβουλεύει, ὅταν κρίνει ἢ κατακρίνει. Παράδειγμα μᾶς ἔδωσε στὴ ρητορία του ὁ Ἀριστείδης, καθὼς λέει ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ κωμικοῦ πρέπει νὰ ἴναι εὐκόλη καὶ ξεκαθάρι· κι ἀκόμα προσθέτει ὅτι πρέπει νὰ τὴν παίρνομε ἀπὸ τοῦ κοσμάκη τὸ στόμα, προσέχοντας, ὅτι εἶναι πολιτικά, νὰ τὰ κάνομε σπουδαῖα, μεγαλόστομα, περισπούδαστα, κουδουνιστά.

Μὴ μεταφέρετε λόγια ἀπ' τις γραφὲς κι οὔτε ἡ γλώσσα νὰ ἐνοχλεῖ με διανθισμένες ἐκφράσεις, γιατί ἂν θέλει νὰ μιμηθεῖ ἀνθρώπους ζωντανούς δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνει με λόγια ἀπὸ Ἰππόκριτους, Κένταυρους, κι ἦρωες μυθολογικούς. Ἄν μιλάει βασιλιάς, παραστήσετε ὅσο γίνεται τὴ βασιλικὴ σοφάρότητα, ἂν γέροντας φροντίστε τὰ λόγια του νὰ ἴχουνε σύνεση καὶ μετριοπάθεια. Περιγράψτε τοὺς ἐραστὲς με τρυφερὲς ἐκφράσεις, γιατί συγκινοῦν στὸ ὑπέρτατο βαθμὸ αὐτοὺς πού τις ἀκοῦνε. Τοὺς μονόλογους γράφετε με τέτοιο τρόπο, ὥστε τὴν κάθε στιγμή νὰ μεταμορφώνεται ὁ ἀφηγητής, ἔτσι πού με τούτῃ τὴν ἀλλαγὴ ν' ἀλλάζει διάθεση κι ὁ ἀκροατής. Ὁ ἴδιος νὰ ρωτᾷει κι ἀπόκριση νὰ δίνει, κι ἂν κάνει παράπονα πάντα νὰ βαστάει τὸν πρέποντα σεβασμὸ στὶς γυναῖκες γιὰ νὰ μὴ βρεῖ ὁ ἀνθρώπος τὸ μπελά του ἀπὸ τις κυράδες. Κι ἂν οἱ κυρίες θεατρίνες πρέπει ν' ἀλλάξουν ντύσιμο, φροντίστε νὰ δικαιολογεῖται ἡ ἀντρικὴ φορεσιά, γιατί εἶναι ταῦτο πράμα πού πολὺ κολακεύει καὶ ἀρέσει. Φυλαχτεῖτε ὡστόσο ἀπὸ τὸ ἀπίθανο, γιατί εἶναι τούτῃ συμβουλὴ πού ἀπαιτεῖ ἀληθοφάνεια: ὁ λακὲς νὰ μὴ μιλάει γιὰ πράγματα ὑψηλά, μῆτε γνώμες νὰ λέγονται τέτοιες σὰν κι αὐτὲς πού ἔχουμε ἀκούσει σὲ ξένες κωμωδίες. Μὲ κανένα τρόπο τὸ πρόσωπο νὰ μὴ διαψεύδει αὐτὰ πού κίολας ἔχει πεῖ, δηλαδή ν' ἀποξεχνιέται ὁ ποιητὴς σὰν τὸ Σοφοκλή, ἐκεῖ πού ὁ Οἰδίπους κατηγορεῖται ὅτι δὲ θυμάται πῶς ἀπ' τὸ χέρι του πέθανε ὁ Λάιος. Φιλοτεχνήστε με κρίση τις σκηνές, με ὄψος ξέγνοιαστο κι εὐγένεια, με ρίμες ὅσο γίνεται περιποιημένες, ἔτσι ὥστε σὰ φύγει ἀπ' τὴ σκη-